

Geluk volgt welvaart

De vraag of materiële welvaart gelukkig maakt hield de oude Grieken al bezig. In de hedendaagse maatschappijwetenschappen woedt de polemiek voort. Het technisch debat spitst zich toe op de volgende drie vragen:

- zijn mensen in rijke landen gelukkiger dan in arme landen?;
- zijn, binnen een land, rijke mensen gelukkiger dan arme mensen?;
- worden mensen gelukkiger als de welvaart stijgt, en/of ongelukkiger als deze daalt?

In dit artikel wordt getracht nieuw licht te werpen op deze vragen.

Deze empirische vragen zijn ook theoretisch relevant omdat de antwoorden erop licht werpen op de controverse tussen de behoeftentheorie en de vergelijkingstheorie. De behoeftentheorie gaat ervan uit, dat mensen gelukkiger worden naarmate (materiële) wensen worden vervuld; daarom is het streven naar verbetering van levensomstandigheden zinvol. De vergelijkingstheorie komt er kort samengevat op neer, dat mensen zichzelf altijd vergelijken met anderen en dat tevredenheid daarom relatief is: iemand die in een klein huis woont is daarmee tevreden, zolang er in zijn omgeving alleen maar kleine huizen staan. De implicatie is, dat verbetering van levensomstandigheden mensen niet wezenlijk gelukkiger maakt.

De gehele problematiek is ook niet zonder maatschappelijke relevantie. Elk beleid dat zich het welzijn van de bevolking tot taak stelt stuit op ermee samenhangende vragen: hoe nuttig is het streven naar economische groei

als mensen er niet gelukkiger van worden?; kunnen er straffeloos, dat wil zeggen zonder een aanzienlijke daling in de levensvoldoening, bezuinigingen worden doorgevoerd, die vooral bepaalde inkomensgroepen treffen?; hoe belangrijk is het om de economische kloof tussen arme en rijke landen te dichten?

Stand van de discussie

Welvaart was lange tijd synoniem voor welzijn: wat goed was voor de economische ontwikkeling was goed voor het menselijk welbevinden. Dit na-oorlogse adagium, kenmerkend voor de periode van wederopbouw, werd ook ondersteund door resultaten van wetenschappelijk onderzoek. Zo toonde de Amerikaanse psycholoog Cantril met een vergelijking tussen vijftien landen aan, dat mensen in welvarende landen niet alleen rijker en gezonder zijn, maar zich ook gelukkiger voelen 1). Hij plaatste deze onderzoeksresultaten in een theorie van behoeftenbevrediging: naarmate een samenleving mensen beter in staat stelt hun behoeften te bevredigen, zullen ze ook gelukkiger zijn met het leven dat ze leiden.

In de jaren zestig trad een kentering op. Onder invloed van cultuurkritiek en het Rapport van de Club van Rome kwam economische ontwikkeling als

---

1) H. Cantril, *The pattern of human concerns*, Rutgers University Press, New Jersey, 1965.

louter positief te waarderen doelstelling ter discussie te staan. In dat licht was er grote belangstelling voor twee artikelen van Easterlin, waarin werd aangetoond, dat materiële welvaart en welzijn niet hetzelfde zijn 2).

Easterlin deed drie dingen: allereerst onderwierp hij de gegevens van Cantril aan een nadere analyse. Het bleek hem, dat de verschillen tussen rijke en arme landen eigenlijk betrekkelijk klein waren en ten minste gedeeltelijk te wijten aan politieke instabiliteit. Ten tweede vergeleek hij de groei van de consumptie-inkomens in de VS met de uitkomsten van geluksonderzoek over de periode 1946-1970. Zijn conclusie was dat de stijging van de welvaart in de VS niet werd gevolgd door een evenredige stijging van de levensvoldoening. Na 1957 begon het geluksniveau zelfs iets te dalen, terwijl het inkomen per hoofd van de bevolking nog toenam. Ten derde constateerde hij, dat er al die jaren wel een sterk verband was tussen inkomenshoogte en geluk. Rijke Amerikanen blijken, als groep, steeds gelukkiger te zijn dan arme Amerikanen.

Easterlin concludeerde uit dit alles dat geluk relatief is. Geluk zou alleen worden afgemeten aan de mate waarin men beter of slechter af is dan z'n landgenoten. Dit verhaal treft men inmiddels in tal van leerboeken aan. Zoals zal blijken ten onrechte, want het is goeddeels onjuist.

De eerste stelling van Easterlin, dat er bij een vergelijking tussen landen nauwelijks verband is tussen nationale geluksniveaus en welvaart – is inmiddels verworpen door Veenhoven 3). Aan de hand van een nieuw wereldwijd onderzoek, waarin arme landen beter vertegenwoordigd waren, toonde hij aan, dat mensen in de armste gebieden van de wereld (India, Afrika) wel degelijk minder plezier in het leven scheppen. De correlatie tussen nationale welvaart en gemiddeld geluksniveau bedroeg niet minder dan 0,84. Veenhoven vond een kromlijng verband en trok daaruit de conclusie dat, als eenmaal een minimaal niveau van behoeftenbevrediging is bereikt, welvaart steeds minder toevoegt aan geluk. Hier treedt, met andere woorden, de wet van de afnemende meeropbrengsten op. Ook materiële welvaart blijkt onderhevig aan deze wet.

worden nagegaan of dat het geluk van de Europeanen heeft beïnvloed. Dat gebeurt in deze bijdrage.

Variabelen

In het Eurobarometer-survey wordt de levensvoldoening van de bevolking gemeten aan de hand van twee vragen: een vraag naar de tevredenheid met het eigen bestaan en een vraag naar het geluksniveau. De gegevens bestaan uit de gemiddelde scores per land per jaar van tien EG-landen plus de gemiddelde scores van de EG in haar totaliteit per jaar. Als graadmeter voor de welvaartsontwikkeling is gekozen voor de jaarlijkse groeipercentages van het bruto nationaal produkt in de betreffende tien EG-landen 5). Zowel economische als levensvoldoeningsgegevens hebben betrekking op de periode 1975 tot en met 1986. Om schaalproblemen bij de vergelijking te voorkomen zijn van de geluks- en tevredenheidsgegevens eveneens groeipercentages berekend, op basis van de gemiddelde jaarscores.

Analyse

Easterlin heeft indertijd voor zijn longitudinale analyse uitsluitend de welvaartsscores van een bepaald jaar vergeleken met de levensvoldoeningscores van dat zelfde jaar. Het is niet onwaarschijnlijk dat daardoor de uitkomst van zijn analyse vertekend is. Immers, de beïnvloeding van de ene variabele op de andere vindt niet noodzakelijkerwijs onmiddellijk plaats, maar kan met enige vertraging optreden. Eventuele effecten van welvaarts-groei op de levensvoldoening kunnen pas na een of twee jaar merkbaar zijn: de gewone burger ervaart niet altijd direct iets van economische fluctuaties. Anderzijds zou men zich ook kunnen voorstellen dat een tevredener bevolking een positieve invloed heeft op de welvaarts-groei: rooskleurige verwachtingen bij de consument (al dan niet gerechtvaardigd) werken door in het consumptiegedrag en zouden zo de economie aan kunnen zwengelen. Met deze mogelijkheden heeft Easterlin indertijd geen rekening gehouden. Als belangrijk verschil met de analyse van Easterlin zijn daarom nu op basis van

Tabel. Samenhang tussen fluctuaties in bnp en geluk in de EG-landen, 1975-1986 a)

Land	Bnp/geluk zelfde jaar	Bnp/geluk 1 jaar later
België	-0,30	+0,88
Denemarken	-0,30	+0,52
BRD	+0,29	-0,04
VK	-0,73	+0,42
Frankrijk	-0,13	+0,47
Ierland	+0,06	-0,34
Italië	-0,28	+0,70
Luxemburg	-0,19	+0,65
Nederland	+0,12	+0,40
EG	-0,12	+0,56

a) produktmomentcorrecties.

de EG-gegevens ook correlaties berekend met een 'time-lag' tussen bnp-cijfers en geluksscores van 1 respectievelijk 2 jaar. Dus de bnp-cijfers worden gecorreleerd met de geluksscores van een, respectievelijk twee jaar later, maar ook van een, respectievelijk twee jaar eerder. De correlaties zijn berekend over de gehele tijdreeks van 1975-1986.

Resultaten

In de grafiek wordt de samenhang zichtbaar tussen fluctuaties in bnp en gemiddelde levensvoldoening in de EG in de periode 1975-1986. De groeipercentages van het bnp zijn in het onderste deel van de grafiek afgezet tegen de jaren, de groei van de gemiddelde levensvoldoening in het bovenste deel van de grafiek.

Indien nu de methode-Easterlin zou worden aangehouden, en een trendvergelijking zou worden gemaakt door telkens de groeipercentages van welvaart respectievelijk geluk uit hetzelfde jaar met elkaar te vergelijken, dan is het duidelijk dat er geen of nauwelijks verband is tussen welvaart en geluk: als het geluksniveau stijgt daalt het welvaartsniveau en omgekeerd, wanneer het geluksniveau stijgt, daalt het welvaartsniveau. In dit geval is er geen verschil met de bevindingen van Easterlin c.s. en wordt zijn stelling dat geluk geen verband houdt met de hoogte van de welvaart hier bevestigd. Easterlin zou, indien deze vergelijkingsmethode wordt gehanteerd, dus gelijk krijgen.

Echter, wanneer nu de welvaarts-groei vergeleken wordt met de geluks-groei van telkens een jaar later, dan wordt een duidelijk verband zichtbaar tussen beide variabelen: het effect van de welvaartsstijging in bij voorbeeld 1975-1976 is, dat een jaar later ook het gemiddelde geluksniveau stijgt; in 1976-1977 neemt de welvaarts-groei af, en in 1977-1978 is het effect daarvan merkbaar in een afname van het gemiddelde geluksniveau. Blijkbaar is er sprake van een volgeffect: schommelingen in de welvaart beïnvloeden het geluk van de bevolking met een jaar vertraging. De these van Easterlin, dat welvaarts-groei en/of -daling geen effect hebben op de levensvoldoening van de bevolking wordt hierdoor weerlegd.

Een en ander komt in de tabel met produktmomentcorrelaties van alle EG-landen eveneens naar voren.

Nieuw onderzoek

Inmiddels zijn er nieuwe gegevens beschikbaar, die ook een toetsing mogelijk maken van Easterlins tweede stelling, dat mensen er niet of nauwelijks gelukkiger op worden, als de welvaart in hun land toeneemt. Al meer dan tien jaar wordt in alle EG-landen twee maal per jaar een enquête gehouden, waarbij onder andere wordt gevraagd naar de tevredenheid met het eigen bestaan 4). In die periode is er een flinke recessie geweest. Er kan nu

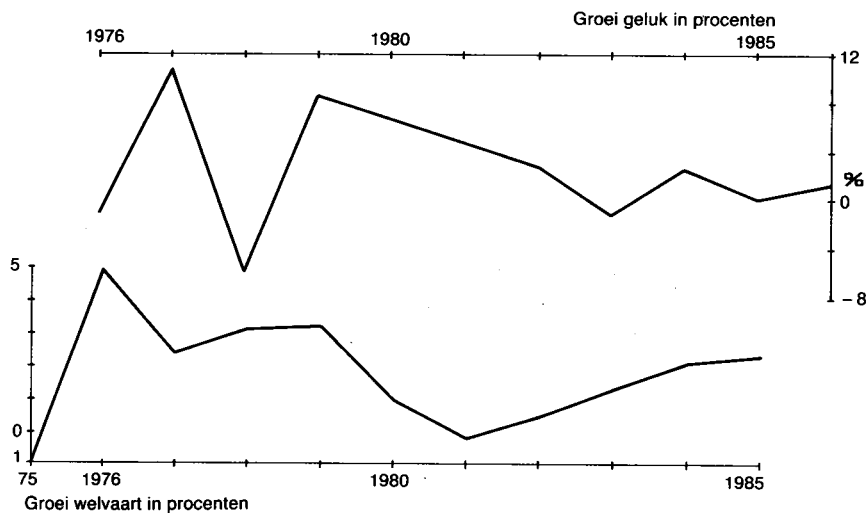
2) R.A. Easterlin, Does money buy happiness? *The Public Interest*, jg. 30, 1973, blz. 3-10; en R.A. Easterlin, Does economic growth improve the human lot? in: P.A. David en W.R. Mervin (red.), *Nation and households in economic growth*, Stanford University Press, California, 1974, blz. 89-125.

3) R. Veenhoven, Welvaart en geluk, *ESB*, 16 februari 1983, blz. 159.

4) *Eurobarometer*, nr. 25, 1986, blz. 2-7.

5) OECD, *Economic Outlook*, nr. 39, 1986, blz. 174.

Figuur. De groei van welvaart en geluk in de EG van 1979 – 1986

In de linker tabel worden bnp- en gelukscijfers uit hetzelfde jaar vergeleken, in de rechter tabel bnp-cijfers en geluk van een jaar later. Duidelijk wordt, dat in de linker tabel de correlaties laag en niet eenduidig zijn 6); in de rechter tabel, waar het geluk de welvaart volgt, zijn de correlaties veel hoger 7). Bij de vergelijking van bnp-groei en tevredenheidsmutaties is een zelfde patroon waarneembaar, maar minder fraai. Bij een tijdsverschil van twee jaar tussen bnp-groei en geluksscores (bnp 1976-geluk 1978, enz.) is geen eenduidig verband meer waar te nemen.

Er zijn geen aanwijzingen voor een omgekeerd effect van geluk op welvaartsgroei. Bij time-lags van -1 en -2 jaar (dus bij voorbeeld bnp 1980 vergeleken met geluksgroei 1978, respectievelijk 1979) blijken de correlaties zeer klein en niet significant. Er lijkt dus geen effect uit te gaan van een tevredenheidstoename van de bevolking op de economische ontwikkeling. Het bekende effect van consumentenoptimisme doet zich dus niet voor bij 'levensvoldoening'.

Discussie

Bovenstaande resultaten geven aan dat de hoogte van de welvaart wel degelijk van invloed is op de levensvoldoening van mensen. Betekent dit nu ook een bewijs voor de behoeftentheorie van geluk? Zijn door de recessie de basisbehoeften in het gedrag gekomen? De hier getoonde schommelingen kunnen ook op andere wijze verklaard worden. De daling van de gemiddelde levensvoldoening in het jaar na de recessie kan een gevolg zijn van het feit, dat mensen teleurgesteld werden in de verwachtingen die ze in eerdere goede tijden gevormd hadden, en de toename van geluk bij economisch herstel een gevolg van het overtreffen

van de inmiddels ingesnoeiende verwachtingen. Die interpretatie kan ook een verklaring bieden voor de verschillen tussen de hier gepresenteerde resultaten en de bevindingen van Easterlin. Easterlins analyse had betrekking op een periode van sterke economische groei in de VS, terwijl de hier gepresenteerde resultaten betrekking hebben op een conjunctureel dal. Het zou kunnen betekenen dat tijdens een periode van langdurige economische groei periodieke inkomensstijgingen op een gegeven moment niet of nauwelijks meer leiden tot een verhoging van het geluksniveau van mensen, zoals Easterlin ook concludeerde.

Echter, gedurende periodes van conjuncturele verandering wordt de sluier van vanzelfsprekendheid weggeruimd en gaan mensen het economisch perspectief weer in hun oordeel betrekken. De recessie raakt veel mensen ook hard: zeker als er massawerkloosheid optreedt. Wanneer de economie daarna weer aantrekt, en dat ook voor de bevolking merkbaar is (door bijvoorbeeld loonstijgingen, meer werkgelegenheid, en een optimistischer berichtgeving door de media) is er sprake van een significant (positief) effect op het geluksniveau, dat geleidelijk aan minder zou kunnen worden, naarmate de periode van hoogconjunctuur langer aanhoudt.

Hoewel deze resultaten interessant zijn, is het theoretische debat hiermee natuurlijk niet beslecht. En er moet bij worden bedacht dat aan dit soort gegevens eerst de beperkingen klevan. Ten eerste is de periode van tien jaar wel wat kort om te kunnen generaliseren. Ten tweede is hier geen rekening gehouden met secundaire variabelen, zoals bijvoorbeeld werkloosheidsgroei en groei van het individuele consumptieve inkomen. Ten derde kan men natuurlijk zijn twijfels hebben over de validiteit van geluksvragen. In hun beperktheid zijn de resultaten toch aardig en in ieder geval beter dan koffiedik kij-

ken. De problematiek blijft bovendien belangwekkend genoeg voor verder onderzoek.

Conclusie

Welvaart blijkt niet irrelevant voor geluk. Ook niet in rijke landen. In de periode 1975-1986 hebben zich in de EG-landen twee economische inzinkingen voorgedaan. Deze werden beide gevolgd door een daling van de gemiddelde levensvoldoening. Na opleving van de economie volgde in beide gevallen een stijging van de levensvoldoening. Fluctuaties in de economie tekenden zich niet meteen af in de levensvreugde van de Europeanen, maar met een vertraging van een jaar. Deze gegevens zijn niet in overeenstemming met de theorie dat geluk volstrekt relatief is.

P. Ouweneel

De auteur is als gastonderzoeker verbonden aan de Sociale Faculteit van de Erasmus Universiteit bij het project „Meta-analyse empirisch geluksonderzoek” van dr. R. Veenhoven.

6) Opvallend in dit rijtje correlaties is de hoge negatieve correlatie tussen bnp en geluk in Engeland van -0,73, waarvoor niet direct een verklaring kan worden gevonden.

7) Landen die in deze tabel uit de toon vallen, zijn Duitsland en Ierland, met negatieve correlaties tussen welvaart en geluk van respectievelijk -0,04 en -0,34. Ook hiervoor is geen goede verklaring gevonden.